

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ จึงได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาตลอดถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๓.๑.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนั้นมีหลากหลายนิยามและรูปแบบรวมถึงวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วม กลไก กระบวนการ วิธีการของการมีส่วนร่วม ซึ่งจากการศึกษาจากตำรา เอกสาร พบว่ามีผู้ให้ความหมายและนิยามไว้ดังต่อไปนี้

กฤษณะชัย ลัมบุญแดง ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ให้ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคล หรือกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอนร่วมกันคิดวางแผน ลงมือปฏิบัติงาน แบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมกันประเมินและติดตามผลการดำเนินงานในกิจกรรมนั้นๆ^๑

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า การให้ความเห็นที่สอดคล้องกันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของงานในการจัดการ ควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยภาครัฐจะต้องคืนอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มสตรีคนจนหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น หรือความต้องการแสวงหาทางเลือก หรือเสนอข้อเรียกร้องเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ เป็นผู้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานของชุมชนและเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน และบรรลุวัตถุประสงค์บางประการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง^๒

^๑ กฤษณะชัย ลัมบุญแดง, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนันในจังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, บัณฑิตวิทยาลัย(มหาวิทยาลัยรวมคำแหง, ๒๕๔๕)

^๒ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๔.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วม” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย^๓

นิคม สุวรรณทา ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกันจากการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งทางสังคมไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์โดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม โดยรับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำและร่วมแก้ไข ทั้งนี้ก็เพื่อให้ เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^๔

บุญส่ง แก้วอินทร์ ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม ซึ่งการที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการ ปฏิบัติงานทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างพลังจิตให้ ร่วมกันปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการยินยอมปฏิบัติตามคำสั่ง นอกจากนั้นการมี ส่วนร่วมจะช่วยกระตุ้นให้บุคคลสนับสนุนเป้าหมายตลอดจนวัตถุประสงค์ร่วมขององค์กรด้วย นอกจากความหมายดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมปฏิบัติงานในองค์การประกอบด้วย สาระสำคัญ ๓ ประการ

๑. การมีส่วนร่วมในด้านการแสดงความคิดเห็น
๒. การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดการยอมรับในเป้าหมาย
๓. การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ^๕

ปรัชญา เวสารัชช์ ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตนเองต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้

๑. ประชาชนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา
๒. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรมการพัฒนา^๖

ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม นั้น มี ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน กระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การ

^๓ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ชุมชน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๕.

^๔ นิคม สุวรรณทา, “ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๗.

^๕ บุญทรง แก้วอินทร์, “การมีส่วนร่วมในการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาในสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (สถาบันราชภัฏราชชนกนครินทร์, ๒๕๔๖)

^๖ ปรัชญา เวสารัชช์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท, สถาบันไทยคดี ศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

ตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ลักษณะที่สองการมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทที่หนึ่งคือการส่งเสริมและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถ ของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา ประเภทที่สองคือการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนา โดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง^๗

ไพรัช เดชะรินทร์ ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในส่วนบุคคลกลุ่มคน ชุมรรมสมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง ร่วมมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
๒. ร่วมศึกษา และสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของชุมชน
๓. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไข

ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีขีดจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕. ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๘. ร่วมควบคุมติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้จากบุคลากรภายนอก หรือต่างองค์กรต่างๆ ให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้^๘

พาลาภ สิงหเสนี และคณะ ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในแนวทางประชาธิปไตย ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนา การรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการ

^๗ ปาริชาติ วลัยเสถียร, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘-๔๙.

^๘ ไพรัตน์ เดชะรินทร์, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน ของประเทศไทย ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

ตัดสินใจในการกำหนดชีวิต ความต้องการของตนเอง การตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ สามารถแสดงออกถึงความต้องการของตนเอง และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาต่างๆ ในท้องถิ่น^๙

สหประชาชาติ (United Nation) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วม^{๑๐} นั้น หมายถึง การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถมีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการ และมีอิทธิพลในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนา ทั้งยังได้รับผลแห่งการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันด้วย ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไกเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วม^{๑๑}

ในกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร โดย WHO/UNICEF กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญของการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยจุดมุ่งเน้นคือการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ ประชาชนในชนบท^{๑๒}

จากการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า เป็นการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในมิติของกระบวนการของการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามยังมีนักวิชาการอีกส่วนหนึ่งที่ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่เป็นนัยทางการเมือง โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐกับประชาชนหรือชุมชน ในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน อย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของเขา ซึ่งจากความหมายนี้แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายหรือถ่ายโอนอำนาจในการพัฒนาจากรัฐมาสู่ภาคประชาชนในการพัฒนา

สรุปได้ว่าความหมายไว้ตามทัศนะของผู้วิจัยว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ลักษณะของการเข้าไปกระทำร่วมกันโดยบุคคลที่อยู่เป็นกลุ่มชนทั้งทางด้านนามธรรมคือจิตใจ ความคิด และอารมณ์ ทั้งทางด้านรูปธรรมคือลักษณะของกิจกรรมที่เข้าไปมีผลประโยชน์จึงเป็นปัจจัยส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนให้ไปสู่เป้าหมายของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงานใดๆ ก็ตามให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์

๓.๑.๒ ลักษณะและรูปแบบของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้กล่าวไว้ว่ารูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๓ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน

^๙ พาลาถ สิงห์เสนี และคณะ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๘.

^{๑๐} United Nation, **Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development**, (New York : United Nation, ๑๙๘๑), p.๑๑.

^{๑๑} WHO/UNICEF, Report of the international Conference on Primary Health Care. (NewYork : N.P. Press, ๑๙๗๘), p.๑๕

ประการที่ ๒ การมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน

ประการที่ ๓ การมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชนโดยตรง (Open Participation) และยังได้กล่าวถึงลักษณะของผู้มีส่วนร่วมไว้ ๓ ลักษณะคือ

๑. เป็นผู้กระทำการ (The Actor) คือการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในกิจกรรม
๒. เป็นผู้รับผลการกระทำ (The Recipient) คือ ได้รับผลจากกิจกรรม
๓. เป็นสาธารณะชนทั่วไป (The Public) คือ ประชาชนทั่วไปไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงแต่มีความสำคัญต่อการร่วมในกิจกรรม^{๑๒}

เมตต์ เมตต์การุณจิต ได้กล่าวไว้ว่าลักษณะของการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจำแนกการมีส่วนร่วมได้หลายลักษณะ ดังนี้

๑. จำแนกตามกระบวนการบริหาร ซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การสนใจ การจัดการสื่อสาร การประสานงาน และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล
๒. จำแนกตามประเภทของกิจกรรมที่เข้าร่วมซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมในการประชุม การเสวนาสถรพัยสน ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมเป็นผู้เชิญชวน และการมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
๓. จำแนกตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมเช่นระดับของการมีส่วนร่วมเทียมระดับของการมีส่วนร่วมบางส่วนและระดับของการมีส่วนร่วมที่แท้จริง^{๑๓}

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ ได้กล่าวไว้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมว่าสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ถ้าหากไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริงและการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน
๒. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น (Non – Genuine Participation) การร่วมลงแขก ร่วมลงแรงในการทำโครงการ การร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของอื่นๆ บางส่วน หรือร่วมบำรุงรักษาโดยไม่ได้ร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ^{๑๔}

สรุปได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมว่าสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ถ้าหากไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริงและการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน

^{๑๒} นันทน์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๓) หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

^{๑๓} เมตต์ เมตต์การุณจิต, การมีส่วนร่วมในการบริหารงานโรงเรียนของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนเทศบาลในจังหวัดนครราชสีมา, (กรุงเทพมหานคร : บางกอกบล็อก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๘.

^{๑๔} สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ, การวิเคราะห์สังคมเพื่อการพัฒนา : แนววิธีการ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การคลังสินค้าและพัสดุ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

๒. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น (Non – Genuine Participation) การร่วมลงแขก ร่วมลงแรงในการทำโครงการ การร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของอื่นๆ บางส่วน

๓.๑.๓ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องและร่วมใน กิจกรรมต่างๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะประสบผลสำเร็จได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับข้อจำกัดหรือ ปัจจัยหลายประการ

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่าปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมการพัฒนา โดยแบ่งออกเป็นปัจจัยหลัก ๒ ปัจจัย คือ

๑. ปัจจัยทางด้านบุคคลและทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย เพศ อายุ ภูมิฐานะ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานภาพครอบครัว อาชีพ รายได้ สถานที่ทำงาน ระยะเวลาในการประกอบอาชีพในชุมชน

๒. ปัจจัยทางด้านสังคม ประกอบด้วย ความต้องการเกียรติที่น่ายกย่องจากบุคคลอื่น การได้รับการชักจูงจากผู้นำชุมชน เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่โครงการ และความต้องการเป็นกลุ่มเป็นพวก เคยมีกิจกรรมแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกันมาก่อน การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน และความสัมพันธ์ ทางสังคมที่ดีของคนในชุมชน^{๑๕}

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้กล่าวไว้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

๑. ความศรัทธาที่มีต่อการเชื่อถือบุคคลสำคัญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์

๒. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติมีตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่มีส่วนร่วมด้วยทั้งๆ ที่ไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่กระทำเช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ต้องช่วยแรง

๓. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบังคับให้มีส่วน ร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส^{๑๖}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวไว้ว่าข้อจำกัดในการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนว่า ไม่ ก้าวหน้าเท่าที่ควร ขึ้นอยู่กับสาเหตุดังนี้

๑. ผู้นำท้องถิ่นของประชาชนนั้นถูกกำหนดบทบาท และสร้างขึ้นโดยกระบวนการ ของทางราชการ จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนของทางราชการมากกว่าเป็นคนของทางประชาชน ผลงานที่เกิดขึ้นจึงเป็นของทางราชการมากกว่าของประชาชน ผู้นำท้องถิ่นจึงไม่สามารถชักชวน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง

๒. ผู้นำท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการค่อนข้างจำกัด และมักจะถูก ครอบงำรับการชี้แนะต่างๆ จากทางราชการผู้นำท้องถิ่นจึงไม่กล้าตัดสินใจมีสภาพเหมือนหุ่นยนต์ขาด ความศรัทธาทั้งจากประชาชนและข้าราชการ

^{๑๕} นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ, **ทิศทางการปกครองท้องถิ่นของไทยและต่างประเทศ เปรียบเทียบ**, (สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

^{๑๖} อ้างแล้วใน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์.

๓. ผู้นำท้องถิ่นมักแสวงหาอิทธิพลใส่ตน หรือพรรคพวกของตนแทนที่จะเป็นดูแลประโยชน์ของประชาชน แต่กลับกลายเป็นผู้กดขี่และอาจเป็นเครื่องมือของผู้มีอิทธิพล

๔. โครงสร้างทางสังคมมีผลต่อทัศนคติ ค่านิยมของประชาชนไทยต่อการยอมรับสภาพผู้นำโดยผู้นำท้องถิ่นและข้าราชการ ขณะเดียวกันค่านิยมแบบอัตนนิยม คือไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับเรื่องคนอื่นจึงเป็นผลกระทบต่อการจัดตั้ง และพัฒนาองค์กรประชาชน^{๑๗}

วันเพ็ญ วอกลาง ได้กล่าวไว้ว่าการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมว่าขึ้นอยู่กับปัจจัย ๔ ด้าน คือ ปัจจัยภายในบุคคล ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านกามิทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนากิจกรรม(โครงการ) และปัจจัยด้านเจ้าหน้าที่^{๑๘}

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff) ได้กล่าวไว้ว่าบริบทของการมีส่วนร่วมว่าในการพิจารณาการมีส่วนร่วมจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมซึ่งมีความซับซ้อนอย่างมากได้แก่^{๑๙}

๑. ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ
๒. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ
๓. ปัจจัยทางด้านการเมือง
๔. ปัจจัยทางด้านสังคม
๕. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม
๖. ปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ ได้กล่าวไว้ว่ามีบุคคล ๔ ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ยังมีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

๑. อายุและเพศ
๒. สถานภาพในครอบครัว
๓. ระดับการศึกษา
๔. สถานภาพทางสังคม เช่น ชั้นทางสังคม ศาสนา
๕. อาชีพ
๖. รายได้และทรัพย์สิน
๗. ระยะเวลาในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
๘. พื้นที่ดินถือครองและสถานภาพการทำงาน^{๒๐}

^{๑๗} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎี, (กรุงเทพมหานคร : บางกอกบล็อก, ๒๕๓๔), หน้า ๖๗

^{๑๘} วันเพ็ญ วอกลาง, “การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก”, วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙),

^{๑๙} Cohen, John M, and Uphoff, Norman T. “Rural Development participation : Concepts and measures for project design, Implementation and Evaluation.”, In Rural Development monograph. ๒The Rural Development Committee for international Studies, (Cornell University, January, 1997,) pp. ๑๗-๑๙.

วิลเลียม ดับบลิว ริดเดอร์ (William w. Reader) ได้กล่าวไว้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังต่อไปนี้^{๒๑}

๑. การปฏิบัติให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน หมายถึง การเลือกแบบวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

๒. มาตรฐานคัมค่า การปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

๓. เป้าหมาย การที่บุคคลและกลุ่มบุคคลจะส่งเสริม ปกป้อง และรักษาเป้าหมายของตนเอง

๔. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

๕. ความคาดหวัง การประพจน์ตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องประพจน์ในสถานการณ์เช่นนั้น และชอบที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่น ในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วย เช่นกัน

๖. การมองแต่ตนเอง การกระทำสิ่งต่างๆ ที่คิดว่าตัวเองต้องกระทำเช่นนั้น

๗. การบีบบังคับ การกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้กระทำ

๘. นิสัยและประเพณี การกระทำสิ่งต่างๆ ตามอุปนิสัยที่ชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ

๙. โอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวน และชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำเช่นนั้น เท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา

๑๐. ความสามารถ การมีส่วนร่วมกันในกิจกรรมบางอย่างที่ตนมองเห็นว่าสามารถให้สิ่งที่ต้องการ ให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

๑๑. การสนับสนุน การเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่า เขาได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอให้กระทำเช่นนั้น

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากจากความเคารพศรัทธา ความพึงพอใจของบุคคล จากอำนาจภายนอกที่บุคคลได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งและอำนาจภายในซึ่งมีอยู่ในตัวบุคคลที่สามารถจูงใจให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมกระทำกิจกรรมให้เกิดผลสำเร็จ

๓.๑.๔ ประวัติความเป็นมาของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของไทย

การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่รักษาวัฒนธรรมหรือมรดกทางสังคมตลอดมา เมื่อชาติไทยได้ตั้งตัวเป็นเอกราชอยู่ในอาณาจักรสุโขทัย พระเจ้ารามคำแหงมหาราชได้คิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นสำหรับคนไทย และในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประชาชนราษฎรได้ส่งบุตรหลานไปให้วัดเพื่อที่จะศึกษาเล่าเรียน และรับใช้พระในขณะเดียวกันก็เรียนเขียนอ่านไปด้วย ทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี ข่ายไฉเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖

^{๒๑} ฉอาน วุฑฒิกรรมรักษา, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีต่อการเข้ามามีส่วนร่วม ของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่นของตำบลกิ่งพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี “,วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมศาสตร์),มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๖)

ก็จะทำการอุปสมบท ส่วนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การศึกษาเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น มีพวกสอนศาสนาชาวต่างชาติเข้ามาตั้งโรงเรียนสอนภาษาและสอนศาสนา รวมทั้งการนำการศึกษาสมัยใหม่ของชาวตะวันตกเข้ามาด้วย ในด้านการอาชีวศึกษานั้นยังอยู่บนขอบเขตจำกัด คือวงศ์สกุลหรือท้องถิ่นใดมีความชำนาญในการประกอบอาชีพทางใดก็ถ่ายทอดอาชีพต่อๆ กันมาในวงแคบๆ หรือภายในครอบครัว^{๒๒}

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นช่วงระยะเวลาที่สั้นมาก เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้อยู่ในสภาพอันดี หลังจากที่ได้เสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ด้านการศึกษาไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ วัดและบ้านยังมีความสำคัญในการให้การศึกษาแก่กุลบุตร กุลธิดาตลอดมา แต่กิจกรรมทางการศึกษาได้มีประมาณมากพอ พอสรุปการศึกษาสมัยโบราณได้ดังนี้^{๒๓}

๑. ความมุ่งหมาย เน้นหนักทางศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสำคัญมีการฝึกฝนด้านการประกอบอาชีพต่างๆ การศึกษามุ่งเพียงการอ่านออกเขียนได้

๒. หลักสูตรไม่มีแน่นอนขึ้นอยู่กับครูว่าจะสอนอะไร

๓. วิธีการสอนมักเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มเล็กๆ สอนโดยการบอกให้ท่องจำ หรือเลียนแบบจากครูและการฝึกอบรม

๔. แบบเรียนเป็นหนังสือประเภทศาสนาทั้งภาษาไทย บาลี เช่น พระไตรปิฎก ไตรภูมิพระร่วง ตำราโหราศาสตร์ ตำราเวทมนต์ เป็นต้น แบบเรียนเล่มแรกคือจินตามณี ซึ่งเป็นแบบอ่านเขียนเฉพาะ

๕. การวัดผลการศึกษา มุ่งวัดในด้านความจำและความสามารถในการกระทำว่าปฏิบัติได้ตามที่สอนหรือไม่ โดยเฉพาะด้านการฝึกวิชาชีพ

๖. สถาบันที่ให้การศึกษ อาจแยกได้เป็นดังนี้

๖.๑ บ้านเป็นสถานศึกษาแห่งแรก ผู้สอนได้แก่ แม่ หรือญาติ การสอนไม่จำกัดเวลา เน้นด้านอาชีพ การฝีมือต่างๆ ชายฉกรรจ์นอกจากจะบวชเรียนแล้ว ทุกคนต้องฝึกอาวุธเป็นทหาร ผู้หญิงจะเรียนการเรือน การครัว สำหรับบ้านขุนนางจะมีการเรียนหนังสือ เรียนเลข และขนบธรรมเนียมราชการต่างๆ

๖.๒ วัด คนไทยนิยมสร้างวัด และนิยมส่งบุตรหลานบวชเรียนในพุทธศาสนา วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาที่สำคัญ ยังมีการสร้างวัดเพิ่มขึ้นก็เท่ากับมีการขยายการศึกษา

๖.๓ วัง ในวังจะมีผู้ชำนาญแต่ละวิชาโดยเฉพาะ ผู้เรียนได้แก่ราชโอรส และบุตรข้าราชการ นอกจากจะเรียนหนังสือแล้วยังเรียนวิชาทหาร ฝึกอาวุธ วิชาการปกครองและพระราชพิธีต่างๆ

๖.๔ ชุมชนมีหน้าที่ในการจัดการศึกษา เช่น การส่งเสริมการศึกษา การบริหารการศึกษา และการสนับสนุนการศึกษา

^{๒๒} รุ่ง แก้วแดง, **ปฏิวัติการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๒๓} อบรม สันนิบาต, **หลักการศึกษา**, ๒๕๔๙, หน้า ๕, ๑๒.

๖.๕ แหล่งวิชาการชุมชน แหล่งวิชาการจากชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ที่กว้างขึ้น

๖.๖ โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่ให้การศึกษาอบรมและดำเนินการต่างๆทางด้านการศึกษาของชุมชน เช่นโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา และสถาบันศึกษาอื่นๆ^{๒๔}

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาของไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะพบว่า การจัดการศึกษานั้นต้องอาศัย บ้าน วัด วัง ชุมชน และสถาบันทางการศึกษา เป็นแหล่งถ่ายทอดประเพณี วัฒนธรรมอันดีเพื่อสืบสานความเจริญก้าวหน้าของสังคม และจะเห็นว่าสังคมทุกส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อจรรโลงไว้ให้เกิดความเจริญงอกงามทุกด้านอย่างต่อเนื่อง

๓.๑.๕ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการจัดการศึกษาคือ การให้ประชาชน ชุมชนและองค์กรส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเหมือนกับชุมชนไทยในอดีตที่เคยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการร่วมทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน ซึ่งเป็นการระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลวตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คำว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น นักวิชาการหลายท่าน และหน่วยงานทางการศึกษาได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ได้กำหนดแนวทางให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทต่อการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมโดยการปฏิบัติงานให้ได้ผล โรงเรียนต้องปฏิบัติตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการและพระราชบัญญัติ ๑๐ ประการ มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในการจัดการศึกษาทั้งปัจจัยต่างๆ กระบวนการทำงาน เพื่อหวังผลว่าคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาจะสูงขึ้นทันต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ การปฏิรูปการศึกษาตามนโยบายของคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เน้นใช้โรงเรียนเป็นฐานซึ่งจะมุ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูป โดยแสวงหาความร่วมมือจากประชาชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนให้มากขึ้น โดยกำหนดแนวทางการดำเนินงานไว้ดังนี้^{๒๕}

๑. หลักการทำงานร่วมกัน ให้มีการกำหนดเป้าหมาย หลอมรวมแนวคิดจากทุกฝ่ายร่วมกัน หลากหลายด้วยวิธีการปฏิบัติ มีความชัดเจนโปร่งใส ตรวจสอบได้ ทำงานเป็นเครือข่ายไม่โดดเดี่ยว และมีความสมดุลในทางปฏิบัติ

๒. กลยุทธ์ในการบริหารงาน ให้องค์กรส่วนท้องถิ่น และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเกิดผลดีต่อการพัฒนานักเรียนได้อย่างแท้จริง และใช้แผนกลยุทธ์ในการบริหารโรงเรียน

^{๒๔} อบรม สัมมนา, หลักการศึกษา, ๒๕๔๙)

^{๒๕} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : สำนักงาน, ๒๕๔๒), หน้า ๕-๘.

๓. ความสำเร็จ ให้บุคคลกรทุกฝ่าย และคณะกรรมการโรงเรียนร่วมกันวางแผนพัฒนาโรงเรียน โดยใช้แผนยุทธศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนา ประเมินผลและปรับปรุงการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

๔. แนวทางการดำเนินงาน ให้บุคลากรทุกฝ่าย และคณะกรรมการสถานศึกษา ร่วมกันศึกษาปัญหา กำหนดความต้องการ กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ร่วมปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดและร่วมกันประเมินผลการดำเนินงานรวมทั้งสรุปผลการพัฒนาตามแนวยุทธศาสตร์เสนอต่อสาธารณชน

นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวคิดที่ว่า ปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนา คือ การพัฒนาคน โดยใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือเพราะเด็กและเยาวชนเป็นมรดกล้ำค่าของแผ่นดินที่รัฐจะต้องทะนุบำรุงรักษาให้ดีที่สุด ความมั่งคั่ง ความมั่นคง ความผาสุกของประชาชน จึงจะเกิดขึ้นและอยู่รอดตลอดไป การที่จะให้ประชาชนอยู่ดีกินดีต้องรีบให้ประชาชนได้รับการศึกษาต่อเนื่อง ๑๒ ปี ดังนั้น การดำเนินการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาต้องให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับรู้การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในการจัดการศึกษา จะได้ร่วมให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาในขอบข่ายงานของโรงเรียนตามวัตถุประสงค์^{๒๖}

รุ่ง แก้วแดง ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทของชุมชนในการจัดการศึกษาว่า แม้ในปัจจุบันหน้าที่ในการจัดการศึกษาจะอยู่ที่โรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ก็ตาม ในความเป็นจริงสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและหนึ่งในหลักการบริหารโรงเรียนคือการบริหารความสัมพันธ์กับชุมชน แต่บางแห่งโรงเรียนกับชุมชนมีสภาพต่างคนต่างอยู่ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา ซึ่งถ้าเป็นต่างประเทศที่มีการบริหารแบบกระจายอำนาจ สถานศึกษากับชุมชนจะมีความสัมพันธ์กันมาก เนื่องจากชุมชนเป็นผู้จ่ายภาษีจึงมีสิทธิในการมีส่วนร่วมมีสิทธิในการตรวจสอบการดำเนินงานของสถานศึกษา ในอนาคตอันใกล้เมื่อประเทศไทยมีองค์การบริหารส่วนตำบลอย่างทั่วถึง ชุมชนจะมีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น รวมทั้งช่วยส่งเสริมการศึกษาในโรงเรียนได้^{๒๗}

ดังนั้น ในปัจจุบันและอนาคตบริบททางสังคมเปลี่ยนไป ชุมชนนับวันแต่จะให้ความสำคัญแก่การศึกษามากขึ้นเรื่อยๆ โรงเรียนประถมศึกษาซึ่งเป็นสถาบันหลักของชุมชน จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงของสังคม และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องสามารถช่วยเหลือและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้

๓.๑.๖ กฎหมายและระเบียบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน

แนวความคิดให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๔๓ โดยระบุไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย โดยการจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๒๗} สุพล พุดมี, "การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร", ภาควิชาบริหารงานบัณฑิต, (สาขาการบริหารการศึกษา), (สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๕)

เอกชน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ และในมาตรา ๒๕๙ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงท้องถิ่นที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา ๘๓ และมาตรา ๘๑ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติและที่สำคัญได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นกฎหมายแม่บทของการจัดการศึกษาแต่ละหมวด ดังนี้^{๒๘}

หมวด ๑ ความมุ่งหมายและหลักการ มาตรา ๘ กล่าวว่า การจัดการศึกษายึดหลักการมีส่วนร่วมของสังคมเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มาตรา ๙ การจัดโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษายึดหลัก การมีเอกภาพด้านนโยบาย การกระจายอำนาจไปยังเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการกำหนดมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม

หมวด ๒ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา มาตรา ๑๑ กล่าวว่า บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหลานได้รับการศึกษาภาคบังคับ หรือนอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว มาตรา ๑๒ นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพสถานประกอบการรวมทั้งสถาบันทางสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด และมาตรา ๑๓ มาตรา ๑๔ บิดามารดา ผู้ปกครองและสถาบันทางสังคมอื่นมีสิทธิได้รับเงินอุดหนุน การลดหย่อนหรือการยกเว้นภาษี และการสนับสนุนจากรัฐในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หมวด ๓ ระบบการศึกษา มาตรา ๑๘ กล่าวว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สถาบันพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา และสถาบันทางสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษา

หมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๙ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน สถาบันทางสังคมอื่นร่วมกันส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา

หมวด ๕ การบริหารและการจัดการศึกษา ให้มีการบริหารและการจัดการศึกษาในรูปองค์กรคณะบุคคล เช่น มาตรา ๓๒ ในระดับกระทรวงให้มีคณะบุคคลในรูปสภาหรือคณะกรรมการ ได้แก่สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการอุดมศึกษา และกรรมการการศาสนา เขตและวัฒนธรรม ส่วนมาตรา ๒๘ ในเขตพื้นที่การศึกษาให้มีคณะกรรมการรวมเขตพื้นที่ และมาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งทางด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา มาตรา ๔๐ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรา ๔๑ ให้

^{๒๘} คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๔-๒๔

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

หมวด ๖ ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มาตรา ๕๘ ให้มีการระดม ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาโดยรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรมาใช้ เพื่อการจัดการศึกษาและให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันทางสังคมอื่น เป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา^{๒๙}

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ กำหนดให้รัฐกระจายอำนาจให้ สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งเป็น กฎหมายแม่บทในการจัดการศึกษาให้กระทรวงกระจายอำนาจการจัดการศึกษาโดยยึดหลักการมีส่วน ร่วมจากทุกส่วนของสังคมตั้งแต่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน สถาบันศาสนา องค์กรวิชาชีพ และสถาบันอื่นทางสังคมมีส่วนร่วมจัดการศึกษา

๓.๑.๗ การกระจายอำนาจกับการปกครองส่วนท้องถิ่น

ในอดีต ระบบการปกครองของไทยเป็นการรวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้ที่ส่วนกลาง ต่อมาได้มีวิวัฒนาการด้านการเมือง การปกครอง และมีการปฏิรูปทางการเมือง เพื่อให้ทันกับ สถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น มโนทัศน์ เกี่ยวกับการกระจายอำนาจ (Decentralization) ยังเป็นที่เข้าใจไม่เป็นไปในทางเดียวกัน นักวิชาการ หลายคนได้อธิบายไว้หลายทัศนะ ดังนี้^{๓๐}

ประธาน คงฤทธิศึกษาการ ได้กล่าวไว้ว่าการกระจายอำนาจในการบริหารราชการส่วน ภูมิภาค การปกครอง ได้มีการแบ่งอำนาจไว้ดังนี้^{๓๑}

๑. Decentralization หมายถึง การแบ่งอำนาจการปกครอง คือ เป็นการมอบ อำนาจหน้าที่ของรัฐบาลไปให้ข้าราชการในส่วนภูมิภาคได้มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามแต่ รัฐบาลจะมอบหมายให้ภายในเขตพื้นที่ที่ได้กำหนดขึ้น โดยมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจตัดสินใจ แก้ปัญหา จะเห็นว่าเป็นลักษณะการปกครองของไทย คือ ระบบการบริหารราชการส่วนภูมิภาค นั้นเอง ดังจะเห็นจาก (๑) ข้าราชการได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด เป็นต้น (๒) งบประมาณเป็นการอนุมัติจากส่วนกลางและ ควบคุมให้เป็นไปตามวิธีการงบประมาณแผ่นดิน (๓) เป็นการบริหารภายใต้วัตถุประสงค์หรือคำสั่ง ของรัฐ (๔) การบริหารงานโดยข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลางให้มีอำนาจ หน้าที่ในการวินิจฉัยสั่งการใดๆ ตามอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีอยู่ให้ดำเนินไปด้วยความสะดวก และมีความต่อเนื่องในนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาล

^{๒๙} คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๔-๒๔

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, แผนปฏิบัติการ กำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๔

^{๓๑} ประธาน คงฤทธิศึกษาการ, การปกครองท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

๒. Delegation คือ การมอบอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลกลางตามวิธีการของการแบ่งอำนาจการปกครอง (ระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค) ได้แก่ รัฐบาลกลาง จังหวัด อำเภอ ซึ่งถือว่าเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่น (Local State Government)

๓. Devolution คือ การมอบอำนาจให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง เป็นการมอบอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นปกครองตนเองอย่างแท้จริง เป็นการมอบอำนาจให้ทั้งในการเมืองและการบริหารเป็นเรื่องที่ท้องถิ่นมีอำนาจที่จะกำหนดนโยบายและควบคุมการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายของท้องถิ่นของตนเองได้ เป็นลักษณะอันสำคัญที่เรียกว่าเป็นการปกครองตนเอง โดยที่มีการเลือกตั้ง การกำหนดนโยบายและกระบวนการทางการเมือง และในที่สุดประชาชนจะได้มีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation)^{๓๒}

อย่างไรก็ดีคำว่า Devolution ที่มีความหมาย การมอบอำนาจให้ท้องถิ่นปกครองตนเองนี้ หลักการสำคัญจำต้องเป็นการมอบอำนาจให้ทั้งทางการเมือง (Political Decentralization) และอำนาจในการบริหาร (Administrative Decentralization) ซึ่งดูจะตรงกับสภาพความจริงของการปกครองตนเองในท้องถิ่นนั้นจะได้มีสิทธิมีเสียงทางการเมือง มีการเลือกตั้ง มีการกำหนดนโยบายมีการควบคุมทางการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้การบริหารและการปกครองท้องถิ่นตามเจตจำนงหรือความต้องการของท้องถิ่นให้มากที่สุด

หลักการสำคัญของการมอบอำนาจให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง (Devolution) มีหลักการสำคัญคือ

๑. องค์กรที่ได้รับการกระจายอำนาจนั้น มีการเลือกตั้งเพื่อให้คนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารของท้องถิ่น

๒. หน่วยการปกครองท้องถิ่นเป็นนิติบุคคล

๓. หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น ควรมีอิสระหรือสิทธิในการปกครองตนเอง (Autonomy) ได้ เช่น การกำหนดนโยบายการดำเนินงานต่างๆ ที่เป็นอิสระต่อท้องถิ่นและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ โดยไม่ขัดต่อนโยบายของรัฐ

๔. หน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นควรมีอำนาจในการดำเนินการตรงตามที่บัญญัติเพื่อการดำเนินงาน และการควบคุมให้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อบัญญัตินั้นๆ ได้พอสมควร

๖. ภายในการปกครองนั้นๆ จะต้องมีความอำนาจในการปกครองบังคับบัญชา คือ การมีอำนาจในการจัดหาตัวบุคคลเข้ามาดำเนินการในการปกครองท้องถิ่น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยปกครองท้องถิ่นนั้นๆ

๗. องค์กรนั้นๆ จะต้องมีความอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบภายในอาณาเขตที่กำหนดขึ้นโดยรัฐบาลกลาง

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ได้กล่าวไว้ว่า การกระจายอำนาจ คือ การโอนกิจการและบริการสาธารณะจากรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนกลางไปให้ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในท้องที่ต่างๆ ของประเทศ หน่วยงานบางหน่วยรับผิดชอบจัดทำอย่างเป็นอิสระจากองค์กรปกครองส่วนกลาง จากความหมาย

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

ดังกล่าว การกระจายอำนาจ มี ๒ รูปแบบ คือ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น หรือจากองค์กรปกครองส่วนกลางไปให้ราษฎรในท้องถิ่นจัดทำ และการกระจายอำนาจบริหาร หรือกระจายอำนาจทางเทคนิค ซึ่งการกระจายอำนาจรูปแบบนี้มีแนวโน้มจะพัฒนากันเรื่อยๆ กิจกรรมบริการสาธารณะที่โอนจากองค์กรปกครองส่วนกลางไปให้หน่วยงานต่างๆ รับผิดชอบจึงแยกต่างหากเป็นอิสระจากองค์กรปกครองส่วนกลาง^{๓๓}

โกวิท กระจ่าง ได้กล่าวไว้ว่าการกระจายอำนาจโดยทั่วไป หมายถึง การถ่ายโอนอำนาจในการวางแผน การตัดสินใจหรือหน้าที่การจัดการจากรัฐส่วนกลางไปสู่หน่วยงานย่อยๆ ในท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล/หน่วยงานหรือองค์กรระดับรองลงมาหรือองค์กรเอกชน^{๓๔}

สรุปได้ว่า การกระจายอำนาจคือการโอนภารกิจและการบริหารสาธารณะของรัฐหรือเป็นการโอนอำนาจการปกครองจากหน่วยงานระดับสูงในส่วนกลางไปสู่หน่วยงานย่อยในระดับล่างให้สามารถตัดสินใจ บริหารจัดการได้ตามสมควรและตามระเบียบกฎหมายได้ว่า อำนาจการบริหารได้รับมอบแบ่งเป็นจากส่วนกลางให้หน่วยงานระดับรองลงไปรับผิดชอบที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ การมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

โดยทั่วไปการร่วมคิดและตัดสินใจภายในกลุ่มเป็นเรื่องยากที่จะทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมจริงๆ และเป็นอิสระในการแสดงออก เพราะสมาชิกในกลุ่มมีศักยภาพ ฐานะอำนาจทางสังคมแตกต่างกัน ปัจจัยวัฒนธรรมบางประการเป็นอุปสรรคต่อความเป็นอิสระในการแสดงออก คนแต่ละคนต่างก็มีมุมมองในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์แตกต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้อาจนำไปสู่การไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อย่างไรก็ตามหากมีวิทยากรกระบวนการที่สามารถเอื้ออำนวยให้ทุกคนคิดและแสดงออกโดยอิสระ ก็จะเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น กลับเป็นตัวทวีคูณให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และก่อให้เกิดพลังที่จะนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายของกลุ่มร่วมกัน

๓.๒.๑ ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ (Learning) เป็นคำที่ใช้ในศาสตร์ทางจิตวิทยา คำว่า **การเรียนรู้** คือ พัฒนาการรอบด้านของชีวิต มีองค์ประกอบ ปัจจัยและกระบวนการที่หลากหลาย มีพลังขับเคลื่อนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างผสมกลมกลืนได้สัดส่วน นักการศึกษาหลายท่านได้สรุปไว้ดังนี้

อารี พันธุ์ณี ได้กล่าวไว้ว่าความหมายของการเรียนรู้ การเรียนรู้หมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวรและเป็นผลมาจากประสบการณ์ หรือการ

^{๓๓} พระมหาณรงค์ เชื้อบัวเย็น, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษา ๓ องค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์), (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๒).

^{๓๔} ดวงกมล เกษโกมล “การเสริมสร้างประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการบริหารงานด้านการเงินขององค์การบริหารส่วนตำบล : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองวัว อำเภอมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง”, **การศึกษาระดับปริญญาตรีรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะรัฐศาสตร์), (วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒).

ฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ สัญชาตญาณวุฒิภาวะ พืชยาต่างๆ อุบัติเหตุ หรือความบังเอิญ^{๓๔}

ทศนีย์ ศุภเมธี ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้นๆ ได้ผลดีหมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมาย นักเรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน^{๓๕}

ฮิลการ์ดและเบาวเวอร์ (Hilgard and Bower) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณ วุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเหนื่อยล้า พืชของยา^{๓๖}

เบอร์ตัน (Burton) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในตัวบุคคล และเป็นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม (environment) ซึ่งจะทำให้ บุคคลได้ตอบสนองความต้องการของตนและทำให้สามารถต่อสู้กับสภาพแวดล้อมได้อย่าง เหมาะสมต่อไป^{๓๗}

ครอว์และครอว์ (Crow and Crow) ได้กล่าวไว้ว่าการเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง (change) การได้รับลักษณะนิสัย ความรู้ และทัศนคติทั้งหลาย การ เรียนรู้จึงทำให้บุคคลมีการปรับตัวทั้งในด้านส่วนตัว และทางด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงใด ๆ จึง ย่อมจะมีการเรียนรู้เกิดขึ้นเสมอ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)^{๓๘}

สรุปการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ บุคคลมีการปรับตัวทั้งในด้านส่วนตัว และทางด้านสังคม แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

๓.๒.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning theory) เป็นกรอบงานวิจัยที่จัดระบบของความรู้หรือข้อมูล และเหตุการณ์เรียนรู้ที่ซับซ้อน ซึ่งเป็นการจัดระบบใหม่ของประสบการณ์เดิมที่มีมาก่อน หรือเป็นหลักของการเกิดการเรียนรู้สามารถทำการทดสอบได้ สามารถนำอ้างอิงถึงเหตุการณ์และประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้มีพัฒนาการมาจากทฤษฎีจิตวิทยา ซึ่งมีการศึกษาทดลองเริ่มตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา

^{๓๔} อารมณ์ ใจเที่ยง, **หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

^{๓๕} อารมณ์ ใจเที่ยง, **หลักการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอ็ดมันส์โตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๐.

^{๓๖} อารี พันธมณี, **จิตวิทยาสร้างสรรคการเรียนการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : .ไยใหม่ เอ็ด ดูเคท จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๕.

^{๓๗} Donald Clark, อ้างใน พรพิมล พรพิระชนม์, **การจัดกระบวนการเรียนรู้**, (สงขลา : เทมการพิมพ์สงขลา, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

^{๓๘} Crow and Crow, อ้างในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มีนักคิดและนักจิตวิทยาเกิดขึ้นจำนวนมาก และแนวคิด เริ่มมีความหลากหลายขึ้น ทฤษฎีการเรียนรู้ในจุดนี้เริ่มมีลักษณะของความเป็น วิทยาศาสตร์มากขึ้น มีการนำแนวทางการทดลองตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มาใช้มากขึ้นเป็นลำดับ สามารถ จัดเป็นกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ในยุคนี้ ออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักคิดในกลุ่มนี้มอง ธรรมชาติมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลางคือ ไม่ดี ไม่เลว (Neutral-active) การกระทำต่าง ๆ ของ มนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Stimulus-Response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง กลุ่ม พฤติกรรมนิยมให้ความสนใจกับ"พฤติกรรม" มากเพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน สามารถวัด ได้และทดสอบได้ เป้าหมายหลักของนักพฤติกรรมนิยม คือ การค้นหาและระบุถึงกฎ ที่สามารถ ควบคุมการเรียนรู้ โดยให้ความสุขใจต่อความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งเร้าและการตอบสนอง ซึ่งสิ่งเร้า (Stimulus) หมายถึง เหตุการณ์หรือสิ่งใด ๆ ที่สามารถรับรู้ได้โดยผ่านอวัยวะรับสัมผัสของ บุคคล ส่วนการตอบสนอง (Response) หมายถึงการที่บุคคลแสดงอาการโต้ตอบต่อสิ่งเร้าที่รับรู้^{๓๙}

๒. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพุทธินิยม (Cognitive) นักคิดในกลุ่มพุทธินิยม หรือ กลุ่มความรู้ความเข้าใจ หรือกลุ่มที่เน้นกระบวนการทางปัญญา หรือความคิด นักคิดกลุ่มนี้เริ่ม ขยาย ขอบเขตของความคิดที่เน้นทางด้านพฤติกรรมออกไปสู่กระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็น กระบวนการภายในของสมอง โดยเชื่อว่าการเรียนของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องของพฤติกรรมที่เกิดจาก กระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงเท่านั้น การเรียนรู้ของมนุษย์ มีความซับซ้อนยิ่งไปกว่านั้น การ เรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมาย สร้าง ความสัมพันธ์ของข้อมูล และการดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่าง ๆ การ เรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา ของมนุษย์ในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ตนเอง^{๔๐}

๓. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) นักคิดกลุ่มมนุษยนิยมให้ ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่ามีความดีงาม มีความสามารถ มีความ ต้องการและมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตนหากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๔๑}

๔. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มผสมผสาน (Eclecticism) กลุ่มนี้จะผสมผสานแนวคิด ระหว่างพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยม (Behavior Cognitive) โดยอาศัยทฤษฎีและหลักการที่ หลากหลายของทั้งสองแนวคิด เช่น แนวคิดของกานเย เป็นต้น โดยกานเย เชื่อว่าความรู้สึกรวมสิ่ง หลากประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจ ได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้ง บาง ประเภทมีความซับซ้อนมากจำเป็นต้องใช้ความสามารถในชั้นสูง กานเย ได้จัดลำดับขั้นการเรียนรู้

^{๓๙} ศรีเรือน แก้วกังวาล,ดร. จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗.

^{๔๐} ศิริบุรณ์ สายโกสุม,รศ.ดร.จิตวิทยาการศึกษา,หน้า ๘๙.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙.

สรุปได้ว่า นักจิตวิทยาทั้งหมดต่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการพัฒนามนุษย์ว่ามีคุณค่ามีความดีงาม มีความสามารถ มีความ ต้องการและมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตนหากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๓.๒.๓ รูปแบบกระบวนการเรียนรู้

รูปแบบการเรียนรู้ คือสภาพลักษณะของการเรียนรู้ที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบตามหลักปรัชญาทฤษฎีหลักการแนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนรู้ รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนรู้นั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบหรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพสามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้นวิธีการที่จะทำให้การจัดการเรียนรู้ดำเนินไปตามแนวทางที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กำหนดไว้ คือ การที่ครูได้มี โอกาสรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อจะได้ให้การส่งเสริมนักเรียนได้อย่างเหมาะสมองค์ประกอบ หนึ่งที่ช่วยให้ครูสามารถส่งเสริมพัฒนาการกระบวนการเรียนรู้ ของนักเรียนได้อย่างเกิด ประสิทธิภาพสูงสุดคือ การรับรู้รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style) ของนักเรียนเพื่อนำไปใช้เป็น ข้อมูลในการออกแบบจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักเรียนให้บรรลุตามศักยภาพสูงสุด^{๔๒}

๑. ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้

มีผู้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย

ราชบัณฑิตสถาน ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ยึดหลักให้ผู้เรียนช่วยกันเรียนรู้โดยพึ่งพากัน มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดใช้ทักษะทางสังคมในการทำงานร่วมกัน มีการวิเคราะห์กระบวนการทำงานกลุ่มและมีการตรวจสอบผลการเรียนรู้เป็นรายบุคคล^{๔๓}

Blackcom ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จโดยผู้เรียนกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความสามารถต่างกัน ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ในการปรับปรุงความเข้าใจในเนื้อหาวิชา สมาชิกแต่ละคนในทีมจะไม่เพียงจะต้องมีความรับผิดชอบแต่ต้องช่วยเหลือกันในกลุ่ม ซึ่งสร้างบรรยากาศของสัมฤทธิ์ผลในการเรียนอีกด้วย^{๔๔}

ไพฑูรย์ และคณะ ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือว่า เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการร่วมมือร่วมใจในการศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายซึ่งถือเป็นความสำเร็จของกลุ่ม เน้นการทำงาน คณะความสามารถของสมาชิก ดังนั้นการกระทำใด ๆ ของสมาชิกย่อมมีผลกระทบต่อกลุ่มและสมาชิกคนอื่น ๆ^{๔๕}

^{๔๒} ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, จิตวิทยาการเรียนรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑

^{๔๓} ราชบัณฑิตสถาน , แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ยึดหลักให้ผู้เรียนช่วยกันเรียนรู้โดยพึ่งพากัน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๕๑.

^{๔๔} Blackcom, ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ด้านสุธา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๐.

^{๔๕} ไพฑูรย์ สินสารัตน์, ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๙๘.

ทิสนา แคมณี ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย(Cognitive domain) ว่าเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ซึ่งเนื้อหาสาระอาจจะอยู่ในรูปของข้อมูล ข้อเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด ซึ่งมีหลายรูปแบบแต่ขอนำเสนอในบทนี้เพียง ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑.๑ รูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์

๑.๒ รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดของกานเย

๑.๓ รูปแบบการเรียนการสอนเน้นความจำ^{๔๖}

โคลบ (Kolb) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการเรียนรู้ไว้ว่าเป็นวิธีการ หรือช่องทางที่บุคคลรับรู้ แล้วจัดกระบวนการสิ่งที่ได้รับรู้ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะนิสัยทางพันธุกรรมประสบการณ์เดิม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่าง บุคคล^{๔๗}

อิลลิส (Ellis) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการเรียนรู้ไว้ว่าเป็นวิธีการที่ผู้เรียนใช้อย่างสม่ำเสมอในการเรียนรู้ สร้างความคิดรวบยอด จัดระเบียบและจดจำข้อมูล รูปแบบการเรียนรู้เป็นผลมาจากความชอบ ประสบการณ์เดิมและรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ด้วย^{๔๘}

ฮันนี และมัมฟอร์ด (Honey and Mumford) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการเรียนรู้หมายถึง วิธีการที่ผู้เรียนชอบใช้เพื่อให้ บรรลุเป้าหมายของการเรียนรู้โดยมีประสบการณ์เจตคติ และอิทธิพลของบุคลิกภาพ เป็น ตัวกำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้^{๔๙}

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนเป็นผลให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ สามารถเกิดขึ้นได้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ผลของการเรียนรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะหรือกระบวนการ (Skill/Process) และด้านความรู้สึก (Affective) การศึกษาถึงการ นิยาม ความหมาย แนวคิดการเรียนรู้ รวมถึงแนวคิดที่นำไปสู่การประเมินรูปแบบการเรียนรู้ของ นักเรียนเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่ครูควรจะต้องให้ความสนใจอย่างยิ่งเพราะจะช่วยทำให้ครูได้มี โอกาสรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลและได้จัดกิจกรรมการเรียนที่เหมาะสมกับนักเรียนมากที่สุด ครู จึงควรหาวิธีการประเมินรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลการประเมินทั้งใน ภาพรวมและแยกรายวิชาและเพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินรูปแบบการเรียนรู้เกิดประโยชน์ต่อ นักเรียนสูงสุด จึงควรเป็นความร่วมมือกันของครูทุกคนในแต่ละระดับชั้นที่จะช่วยกันค้นหาข้อมูล และร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนแต่ละคนเกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งถ้าครูสามารถทำเช่นนี้ได้ จะเป็นการตอบสนองแนวการจัดการศึกษาที่ กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ว่า "ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และ พัฒนาตนเองได้"

^{๔๖}ทิสนา แคมณี, หลักการแนวคิดของรูปแบบการเรียนการสอน, (อิลลิส

^{๔๗}โคลบ, สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม, (เชียงใหม่ : เชียงใหม่ ปี เอส การพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗.

^{๔๘}อิลลิส , ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๙.

^{๔๙}ฮันนี และมัมฟอร์ด , รูปแบบการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ด้านสุธา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

และถือว่าเป็นผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และการบวนการจัดการศึกษาต้อง ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและศักยภาพ" อย่างสมบูรณ์

รูปแบบการเรียนรู้จึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่นักเรียนใช้จนเป็นกิจนิสัยในการรับรู้ สร้างความคิดรวบยอด จดจำ และนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการ เรียนรู้ ซึ่งเป็นผลมาจากความถนัด ความชอบ เจตคติ ประสบการณ์เดิม และบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล

๓.๒.๔ กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ มี ๒ แบบ คือ การเรียนรู้ที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง แต่ละแบบมีลักษณะสำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

๑. การเรียนรู้ที่เน้นครู/ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center) จัดเป็นการสอนแบบบอกความรู้ (Instruction) มีลักษณะดังนี้

- ๑) ครูเป็นผู้ให้ความรู้แก่นักเรียน โดยการอธิบาย/บอกให้จดบันทึก
- ๒) นักเรียนรับความรู้จากครู โดยการฟัง หรือจดบันทึกแล้วจึงฝึก โดยการทดสอบ/พิสูจน์ความรู้ที่ได้ หรือทำแบบฝึกหัด
- ๓) ความรู้ที่นักเรียนได้รับมักจะลืมได้ง่าย เนื่องจากได้รับความรู้โดยอ้อม
- ๔) นักเรียนจะมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น (Passive Learning)

๕) ครูแสดงบทบาทมากกว่านักเรียน เพราะครูต้องบอก / อธิบายมาก นักเรียนเพียงคอยฟัง จดบันทึก ทำแบบฝึกหัด ท่องจำและทดสอบ

๒. การเรียนรู้ที่เน้นเด็ก / นักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center) เป็นการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ (Construction) มีลักษณะดังนี้

- ๑) ครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้า ทดลอง หรือปฏิบัติกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- ๒) ครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ภายใต้การจัดการสถานการณ์การเรียนรู้ของครูที่กระตุ้นให้สงสัยใคร่รู้ คิดหาคำตอบ ลงมือปฏิบัติ และค้นพบ คำตอบด้วยตนเอง
- ๓) ความรู้ที่นักเรียนได้รับมักจะลืมน้อยกว่า เนื่องจากได้รับความรู้โดยตรง
- ๔) นักเรียนจะมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่กระตือรือร้น (Active : earning)
- ๕) นักเรียนแสดงบทบาทมากกว่าครู เพราะนักเรียนต้องศึกษา ค้นคว้า คิด หาคำตอบแสดงความคิดเห็น ทดลอง พิสูจน์ จดบันทึก และปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆ

๓.๒.๕ การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

นักจิตวิทยาที่สนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปความสัมพันธ์ของ สิ่งเร้า (Stimulus) ตอบสนอง (Responses) ได้ทำวิจัยถึงเรื่ององค์ประกอบของการเรียนรู้และได้ นำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการสอน นักจิตวิทยาส่วนใหญ่เห็นด้วยในหลักการเรียนรู้ ทัศนคติการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Theory of Cooperative or Collaborative Learning)

ณัชชาภิญญ์ วิรัตน์วรรณ ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดของทฤษฎีนี้ คือ การเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันประมาณ ๓ – ๖ คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม โดยผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะแข่งขันกัน ต่างคนต่างเรียนและร่วมมือกันหรือช่วยกันในการเรียนรู้^{๕๐}

ทิสนา แคมมณี ได้รวบรวมทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ดังนี้

Johnson and Johnson ได้กล่าวไว้ว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนมี ๓ ลักษณะคือ

๑. ลักษณะแข่งขันกัน ในการศึกษาเรียนรู้ ผู้เรียนแต่ละคนจะพยายามเรียนให้ได้ดีกว่าคนอื่น เพื่อให้ได้คะแนนดี ได้รับการยกย่องหรือได้รับการตอบแทนในลักษณะต่างๆ

๒. ลักษณะต่างคนต่างเรียน คือ แต่ละคนต่างก็รับผิดชอบดูแลตนเองให้เกิดการเรียนรู้ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้อื่น

๓. ลักษณะร่วมมือกันหรือช่วยกันในการเรียนรู้ คือ แต่ละคนต่างก็รับผิดชอบในการเรียนรู้ของตน และในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยให้สมาชิกคนอื่นเรียนรู้ด้วย

การเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยโดยสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันประมาณ ๓ – ๖ คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม โดยผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะแข่งขันกัน ต่างคนต่างเรียนและร่วมมือกันหรือช่วยกันในการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีนี้จะเน้นให้ผู้เรียนช่วยกันในการเรียนรู้ โดยมีกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีการพึ่งพาอาศัยกันในการเรียนรู้ มีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด มีการสัมพันธ์กัน มีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการวิเคราะห์กระบวนการของกลุ่ม และมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานร่วมกัน ส่วนการประเมินผลการเรียนรู้ควรมีการประเมินทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ โดยวิธีการที่ หลากหลายและควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน และครูควรจัดให้ผู้เรียนมีเวลาในการวิเคราะห์การทำงานกลุ่มและพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มมีโอกาสที่จะปรับปรุงส่วนบกพร่องของกลุ่มเดียว^{๕๑}

๓.๒.๖ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้

๑. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือ ต่อบุคคล

๒. หลักการจัดความขัดแย้ง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความสัด จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะ ทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

๓. หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์และการพึ่งตนเองเพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ร่วมสนับสนุนนโยบาย และ เป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงาน

๔. การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิด ของตนเอง ช่วยให้ ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาอบรมโดยให้ประชาชนมีโอกาส

^{๕๐} ณัชชาภิญญ์ วิรัตน์วรรณ (<http://www.learners.in.th/blogs/posts/386486>)

^{๕๑} Johnson and Johnson อ้างถึงใน ทิสนา แคมมณี, การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ, , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๙๙.

ทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

๕. หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้

๖. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการ ทำงาน และทำให้งานเกิด ประสิทธิภาพ^{๕๒}

สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๒ ประการคือ

๑. การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

๑.๑ จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

๑.๒ จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและ ระหว่างชุมชน

๑.๓ อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

๑.๔ ลงมือปฏิบัติจริง

๑.๕ ถ่ายถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

๒. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๒.๑ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

๒.๒ สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน^{๕๓}

สรุป การมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ บทบาทสำคัญของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยจัดกระบวนการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา โดยนักวิชาการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามมาตรฐานการศึกษา ดังนี้ การ

^{๕๒} ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศ์ธร,การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท,เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๓,(นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,๒๕๓๒), หน้า ๓๖๒.

^{๕๓} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ,ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน,(กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๘.

ดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ของครู ซึ่งมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาต่อผู้เรียน ดังนั้นครูจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตามกระบวนการดังต่อไปนี้

๑. การทำงานอย่างอิสระ โดยมีอิสระในการคิดและตัดสินใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาวิธีการสอนของตัวเอง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยความยืดหยุ่น สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง เพื่อความมั่นใจในการปฏิรูปการเรียนรู้ ครูจึงมีส่วนในการส่งเสริมการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีความยืดหยุ่นเข้ากับสถานการณ์

๒. การมีส่วนร่วมในการทำงาน เริ่มการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบการปฏิรูปการเรียนรู้ ตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ของโรงเรียนตามบทบาทหน้าที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามสภาพการทำงานคือเป็นองค์กรเอื้อต่อการเรียนรู้ของครู

๓. การประเมินตนเองและพร้อมรับการตรวจสอบ ครูต้องมีรายงานตนเอง (Self Study Report) ประสบการณ์เรียนรู้ตามสภาพที่เป็นจริงอย่างต่อเนื่อง การนำข้อมูลการรายงานตนเองมาประเมินตามสภาพการปฏิบัติงานตามสภาพจริง มาตรฐานการจัดประสบการณ์เรียนรู้และคุณภาพผู้เรียนการใช้ข้อมูลจากการประเมินตนเองเพื่อการพัฒนาความร่วมมือกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของเหตุและผล การทำงานทุกขั้นตอนมีความพร้อมในการตรวจสอบประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ของนักเรียน

๓.๓ บทสรุป

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ความหมายการมีส่วนร่วม เป็นลักษณะของการเข้าไปกระทำร่วมกันโดยบุคคลที่อยู่เป็นกลุ่มชนทั้งทางด้านนามธรรมคือจิตใจ ความคิด และอารมณ์ ทั้งทางด้านรูปธรรมคือลักษณะของกิจกรรมที่เข้าไปมีผลประโยชน์จึงเป็นปัจจัยส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนให้ไปสู่เป้าหมายของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงานใดๆ ก็ตามให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๓ ประการ คือ การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) การมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) และการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมผ่านองค์การที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชนโดยตรง (Open Participation) ในลักษณะเป็นผู้กระทำการ (The Actor) เป็นผู้รับผลการกระทำ (The Recipient) และเป็นสาธารณะชนทั่วไป (The Public) ในลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) และการมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น (Non – Genuine Participation)

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากกความเคารพศรัทธา ความพึงพอใจของบุคคล จากอำนาจภายนอกที่บุคคลได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งและอำนาจภายใน ซึ่งมีอยู่ในตัวบุคคลที่สามารถจูงใจให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมกระทำกิจกรรมให้เกิดผลสำเร็จ การจัดการศึกษาของไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะพบว่า การจัดการศึกษานั้นต้องอาศัย บ้าน วัด วัง ชุมชน และสถาบันทางการศึกษา เป็นแหล่งถ่ายทอดประเพณี วัฒนธรรมอันดี เพื่อสืบสานความเจริญก้าวหน้าของสังคม และจะเห็นว่าสังคมทุกส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อจรรโลงไว้ให้เกิดความ

เจริญงอกงามทุกด้านอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันและอนาคตบริบททางสังคมเปลี่ยนไป ชุมชนนับวันแต่จะให้ความสำคัญแก่การศึกษามากขึ้นเรื่อยๆ โรงเรียนประถมศึกษาซึ่งเป็นสถาบันหลักของชุมชน จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงของสังคม และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องสามารถช่วยเหลือและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ กำหนดให้รัฐกระจายอำนาจให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทในการจัดการศึกษาให้กระทรวงกระจายอำนาจการจัดการศึกษาโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมจากทุกส่วนของสังคมตั้งแต่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา องค์กรวิชาชีพ และสถาบันอื่นทางสังคมมีส่วนร่วมจัดการศึกษา การกระจายอำนาจคือการโอนภารกิจและการบริหารสาธารณะของรัฐหรือเป็นการโอนอำนาจการปกครองจากหน่วยงานระดับสูงในส่วนกลางไปสู่หน่วยงานย่อยในระดับล่างให้สามารถตัดสินใจ บริหารจัดการได้ตามสมควร และตามระเบียบกฎหมายได้ว่า อำนาจการบริหารได้รับมอบแบ่งเป็นจากส่วนกลางให้หน่วยงานระดับรองลงไปรับผิดชอบที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ โดยทั่วไปการร่วมคิดและตัดสินใจภายในกลุ่มเป็นเรื่องยากที่จะทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมจริง ๆ และเป็นอิสระในการแสดงออก เพราะสมาชิกในกลุ่มมีศักยภาพ ฐานะอำนาจทางสังคมแตกต่างกัน ปัจจัยวัฒนธรรมบางประการเป็นอุปสรรคต่อความเป็นอิสระในการแสดงออก คนแต่ละคนต่างก็มีมุมมองในการตัดสินใจคุณค่าเรื่องต่างๆ ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์แตกต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้อาจนำไปสู่การไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อย่างไรก็ตามหากมีวิทยากรกระบวนการที่สามารถเอื้ออำนวยให้ทุกคนคิดและแสดงออกโดยอิสระ ก็จะเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น กลับเป็นตัวทวีคูณให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และก่อให้เกิดพลังที่จะนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายของกลุ่มร่วมกัน การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ บุคคลมีการปรับตัวทั้งในด้านส่วนตัว และทางด้านสังคม แต่มีข้อผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ นักจิตวิทยาทั้งหมดต่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการพัฒนามนุษย์ว่ามีคุณค่ามีความดีงาม มีความสามารถ มีความ ต้องการและมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตนหากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนเป็นผลให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ สามารถเกิดขึ้นได้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจผลของการเรียนรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะหรือกระบวนการ (Skill/Process) และด้านความรู้สึก (Affective) รูปแบบการเรียนรู้จึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่นักเรียนใช้จนเป็นกิจนิสัยในการรับรู้ สร้างความคิดรวบยอด จดจำ และนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการ เรียนรู้ ซึ่งเป็นผลมาจากความถนัด ความชอบ เจตคติ ประสบการณ์เดิม และบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลกระบวนการเรียนรู้ มี ๒ แบบ คือ การเรียนรู้ที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็น การจัดการกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วม

ของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ บทบาทสำคัญของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยจัดกระบวนการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา โดยนักวิชาการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของครูในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามมาตรฐานการศึกษา